

Evipid

Kiklop

(prevela i uredila, komentare i studiju napisala Maja Sunčič)

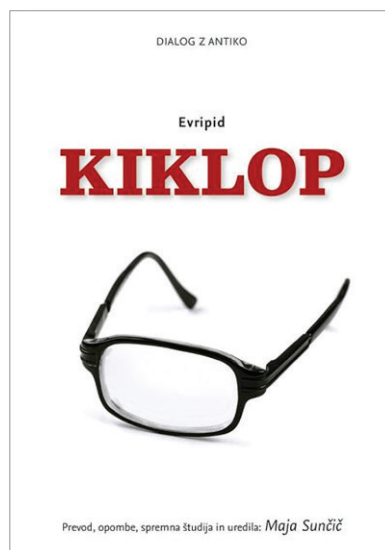
Ljubljana: *Alma Mater Europea*, Fakulteta za humanistični študij – *Institutum Studiorum Humanitatis*; zbirka *Dialog z antiko*: 39, 2020, 150 str.

Urednica zbirke i autorica knjige dr. sc. Maja Sunčič diplomirala je komparativnu lingvistiku i grčki jezik na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Doktorirala je na području antropologije antičkih svjetova na Fakultetu za poslijediplomski humanistički studij (ISH) u Ljubljani, a od 2004. godine je glavna urednica zbirke *Dialog z antiko*. Prevoditeljica je sa starogrčkog jezika.

Dialog z antiko konceptualna je zbirka visokoškolske izdavačke kuće, koja je osnovana na ljubljanskom Fakultetu za poslijediplomski humanistički studij *Institutum Studiorum Humanitatis* (ISH), danas *Alma Mater Europaea – Institutum Studiorum Humanitatis*. Zbirku je 2004. inicirala urednica ISH-ovih publikacija Maja Sunčič. Inspiracija za naziv zbirke potekla

je od naslova knjige njezina profesora, klasičnog filologa i jezikoslovca Dubravka Škiljana – *Dijalog s antikom: eseji iz antičke lingvistike* (Zagreb, 1992). Zbirka je zamišljena kako bi popunila praznine u prijevodu izvornih tekstova iz grčke i rimske antike i pomogla široj čitateljskoj publici, kojoj je antika udaljena i nepoznata, da suvremenim prijevodima opremljenim bilješkama i popratnim studijama može spoznati i uspostaviti dijalog s antikom. U zbirci je dosad objavljena 41 knjiga s prijevodima antičkih izvornika – drame, poezije i proze. Svako je izdanje osmišljeno kao izvorna studija te osim prijevoda sadržava bilješke i popratna objašnjenja koja čitatelju omogućuju razumijevanje antičkih tekstova. Na taj je način zbirka *Dialog z antiko* postala dostupna i zanimljiva stručnoj, znanstvenoj i široj javnosti.

Euripidov *Kiklop* u prijevodu Maje Sunčič drugi je slovenski prijevod tog antičkog teksta, a njegova interpretacija poziva suvremenog čitatelja da upozna jednookog drevnog junaka Kiklopa Polifema. Prvi prijevod Frana Bradača objavljen je davne 1932. godine u *Ljubljanskom zvonu* (od 1881. do 1941. glavni slovenski literarni

časopis), što ga čini manje dostupnim današnjim čitateljima. Novi prijevod, s fusnotama i pripadajućom studijom, izuzetno je zanimljivo i poučno štivo i nesumnjivo otvara dijalog današnjeg vremena s antikom. Već na prvi pogled knjiga privlači čitatelja intrigantnom naslovnicom, izrađenom u inovativnom stilu slika dosadašnjih knjiga u zbirci *Dialog z antiko*. Čitatelj se na taj način lakše uvlači u svijet antike, može ga usporediti sa suvremenim životom, a teme iz antike suočiti sa stvarnošću u kojoj živimo. Dovoljno je za početak pogledati naslovnicu *Kiklopa*, s fotografijom monokla, koja ukazuje na prepoznatljivu karakteristiku glavnog lika, tj. jednookost.

Burleska, komedija ili tragedija? Na prvi pogled priča je zastrašujuća i tragična: kako bismo se mogli smijati i zabavljati u priči o naslovnom liku Kiklopu koji proždire ljude? Riječ je o žanru satiričke drame, što autorica posebno objašnjava u dodatku *Satirička drama: razigrana tragedija*. U njemu rasvjetljava satiričku dramu koja predstavlja žanr između komedije i tragedije, a zapravo podsjeća na burlesku. Euripid u priču uvodi opscene i smiješne likove tzv. satire, mijenjajući tako situaciju i ton dramatičnih događaja. Privlačnost priče leži u neravnopravnoj borbi slabijeg Odiseja s moćnim divom Kiklopom, kojeg je slabiji Odisej ipak pobijedio. Odisejev put do pobjede nad monstuoznim Kiklopom nije jednostavan, već je prikazan u fazama. Odisej čak gubi početnu fazu, na svom polju, uvjeravanjem riječima, a pobjeđuje podvalama i upotrebom nasilja te uz pomoć govora.

Antropološki prikaz Kiklopa. Maja Sunčić promatra mit o Kiklopu i njegovu dramatičnu prilagodbu s antropološkog gledišta. Drevna grčka drama predstavljala je neku vrstu naopako postavljenog svijeta, pa odstupanjem od normale možemo rekonstruirati pravila na koja se Odisej prvenstveno poziva u drami. Naime, može li se očekivati da će se ljudožder u liku usamljenog jednookoga Kiklopa Polifema brinuti o pravilima? Još manje su pravila važna za Kiklopove robove. Maja Sunčić uspoređuje mit i prezentaciju u drami, gdje je užas kanibalizma i sljepoće zbog satiričnosti okrenut burleski. Likovi se pojavljuju kao na pola ljudi, na pola životinje, koje trče uokolo s ogromnim genitalijama, što ovdje ne djeluje zastrašujuće, već komično.

A tko je zapravo Kiklop? Autorica ističe da je riječ o jednom od najviše dvosmislenih likova u klasičnoj grčkoj mitologiji. Najpoznatiji je Kiklop Polifem iz Homerove *Odiseje*, poznat po kanibalizmu i divljaštvu. Takav jednooki Kiklop jedno je od golemih čudovišta koja se često pojavljuju u mitologiji i narodnim pričama. Autorica na temelju drevnih izvora analizira u kojoj se mjeri Kiklopova jednookost smatrala deformacijom, budući da su u antičkim dramama tjelesni hendikepi često automatski poistovječeni s nemoralom i monstuožnošću. Pri prijevodu Maja Sunčić analizira i komentira Kiklopa, njegove fizičke osobine i navike te vrlo detaljno opisuje njegov kanibalizam. Kanibalizam kao i drugi

Kiklopovi neljudski i asocijalni postupci ukazuju na moralnu deformaciju, što odgovara njegovoj fizičkoj posebnosti.

Ljudožder Kiklop u drami tematizira tada prevladavajući helenocentrički pogled na svijet, gdje su grčki običaji postavljeni kao mjerilo svega. Suočavamo se s percepcijom plemenitog divljaka kroz koju su grčki običaji označeni kao mjera dobrog, kulturnog, moralnog, ljudskog, a odstupanja od njih smatraju se neciviliziranim. „Životinjski svijet izgleda kao kraljevstvo međusobnog kanibalizma, a za ljude, posebno za mitološke junake, taj tabu znači granicu čovječnosti”, naglašava Maja Sunčić. Kiklopu ne pada na pamet da se odrekne svojih navika i uživanja u jedenju ljudskog mesa, što smatra posebnom delicijom. Euripidov „Kiklop ne postavlja pitanje proždirati ili ne proždirati goste, već kako ih proždirati”.

Za svoje prijestupe naslovni lik okrutno je kažnjen sljepoćom, što je jedna od uobičajenih praksi kažnjavanja u tom razdoblju, a ima i epistemološku funkciju u mitu i drami. Na epistemološku dimenziju ukazuje Kiklop nakon osljepljivanja. Uviđa da je zapravo bio slijep kad je vidio, taj mu je čin bio prorokovan, ali zbog vlastite uobraženosti i egoizma nije se na to obazirao, nije vidio kad je vidio, a sada kad ne vidi, zapravo vidi.

Sljepoća se pojavljuje kao jedan od središnjih motiva koji se uklapa u širi kontekst starogrčke percepcije vida i sljepoće. Prema Aristotelovoj definiciji u *Metafizici* čini se da je vid najvažniji među osjetilima jer omogućuje spoznavanje i znanje. Odsutnost tog osjećaja zbog sljepoće ili osljepljivanja pojavljuje se u grčkoj mitologiji kao epistemološki mehanizam; na primjerima kralja Edipa i jednookoga Kiklopa suočavamo se s činjenicom da su oba junaka shvatila da vide upravo u trenutku kad su nepovratno izgubili vid.

Tema mita o Kiklopu uvijek je aktualna i zanimljiva najširoj čitateljskoj publici, a priča je neiscrpan izvor nadahnuća u umjetnosti i pop kulturi. Svi su čuli za Kiklopa, čak i oni koje antika ne zanima, a sam motiv monoftalmije sveprisutan je i danas. Sljepoća, koja se pojavljuje kao kazna u mitu i drami, kolektivno je djelo protiv samodovoljnog Kiklopa. Isto vrijedi i za motiv sljepoće u kazališnoj umjetnosti, snažno je prisutan i u književnim djelima poznatih južnoameričkih autora Ernesta Sabata i Louisa Borgesa, gdje na razini pojedinca i kolektiva svijet postaje vidljiv i jasan kad je to fizički nemoguće ili prekasno bilo za kakvu promjenu.

Aktualnost Kiklopa. Popularnost starogrčkih mitova od antike do danas leži u stalno prisutnim reinvecijama i reaktualizacijama starih priča. To se također odnosi na mit o Kiklopu u Euripidovoj drami, koji se danas može aktualizirati iz različitih perspektiva, uključujući i perspektivu suvremenoga migrantskog konteksta. Odisej i njegovi prijatelji su putnici, brodolomci i izbjeglice, na neki način migranti. Od Kiklopa očekuju nešto hrane i vode, što je uobičajeno i očekivano: pomoći onome kome je potrebno, ugostiti stranca, putnika. Potonje povlači paralele s modernim

društvom, Europskom unijom i Europom, koja sve više zazire od stranaca, putnika, bjeGUNaca, migranata uopće. Kiklop odbija podnositelje zahtjeva i najavljuje da će ih iskoristiti i odbaciti te na kraju pojesti. U drami se Odisej suočava s primarnim strahom putnika i izbjeglica da mu domaće stanovništvo neće pomoći, već će ga iskoristiti, apsorbirati, „proždrijeti”. Kiklop stoga krši temeljno pravo pobjegara (usporedivo s današnjim migrantima, izbjeglicama) da ih prihvati samo uvjetno, ako je nužno, ako je u nečijem interesu i sve to samo kratkotrajno. Umjesto da ih nahrani i napoji, želi ih proždrijeti. U današnjem kontekstu to bi bilo simbolično, ali prepoznatljivo „proždiranje”. Kiklopa se također može razumjeti u smislu njegove samodostatnosti, on želi sve za sebe, ne želi ništa dijeliti s drugima, ima puno hrane, ali ne želi je dijeliti s drugima, s druge strane uzima vino od pridošlica i ne daje im ništa zauzvrat. Riječ je o samodostatnom egoizmu, nasuprot solidarnosti, inkluzivnosti i uzajamnosti u društvu. Sveprisutna je suvremena percepcija drevnoga jednookog Kiklopa koji se ponaša kao div i čudovište, oslanjajući se pritom na svoju veličinu i moć. Uvjeren da ne mora slijediti zakone ili pravila, sve podređuje svojoj udobnosti i koristoljublju.

Kontekstualizirano čitanje. Možemo naći mnogo paralela i aktualizacija mita o Kiklopu u današnjoj umjetnosti, popularnoj kulturi, znanosti, čak i politici, a Maja Sunčić iznad svega upozorava da je nužno kontekstualizirano čitanje. To će nam olakšati razumijevanje konteksta antike: zbog čega je, prema ukusu tadašnje publike, ono što obično uopće nije smiješno, često smiješno, dok satiričke intervencije djeluju bizarno i nerazumljivo. Ipak, ujedno se uklapaju u širi ritualni kontekst i izazov su u suvremenoj umjetnosti, a najviše ih prepoznajemo u kazališnim izvedbama.

Karmen Medica